

Sebastian Stanca, Istoric al Episcopatului Mogaian (1810-1845)*
Sebastian Stanca, Historian of Vasile Moga's Bishopric Activity (1810-1845)

Mihai-Octavian GROZA

„Babeş-Bolyai” University, Cluj-Napoca, Romania

Abstract: *Sebastian Stanca (1878-1947), theologian, author, journalist, historian, was one of the researchers who introduced into the historiographical debate the period of Bishop Vasile Moga's pastorate (1810-1845), a historical phase preparing for the future achievements belonging to the bishop and metropolitan Andrei Şaguna. Following the research done in the archives of Sibiu, Cluj, Sebeş, Sebastian Stanca published in 1938 the first and only monography dedicated to the life and activity of Bishop Vasile Moga, a paper doubled by a series of articles and studies found in the pages of some publications of the time. All this aspects emphasize the outline of a research site, followed, in a consistent manner, by Sebastian Stanca until the end of his life. The present research aims at providing a historiographical analysis of the researches carried out by him, researches that, based on the studied documents, have rejected a series of theories and cliches regarding the period of the bishop Vasile Moga.*

Keywords: Vasile Moga, Sebastian Stanca, ecclesiastical history, monography, study.

Păstorirea episcopului Vasile Moga (1810-1845), ajuns pe scaunul eparhiei greco-orientale a Transilvaniei după o lungă perioadă de sedisvacanță sau de administrație sârbească, rămâne până în zilele noastre parțial cunoscută publicului larg, această stare de fapt fiind atribuită, în mod eronat, „dispariției”/„distrugerii” arhivei episcopale în timpul evenimentelor de la 1848/1849. Cercetări de ultimă oră au demontat această ipoteză, arhiva Mitropoliei Ortodoxe a Ardealului înmagazinând un fond consistent de documente mogaiane, protocoale ale Consistoriului, corespondențe, acte referitoare la stipendiile oferite de episcop, la care se adaugă alte fonduri găzduite de serviciile județene ale Arhivelor Naționale ale României, documente ce așteaptă să fie studiate, analizate și valorificate de comunitatea științifică. Deși în anii din urmă, pe fondul reactivării Despărțământului ASTRA Sebeş, așezat sub patronajul spiritual al episcopului Vasile Moga, a fost inițiat un adevărat program de recuperare și promovare a vieții și activității ierarhului,¹ cea mai complexă cercetare în acest domeniu rămâne

---

* Acest studiu a fost realizat în cadrul proiectului „Sebastian Stanca, biograf al episcopului Vasile Moga”, susținut de Fundația „Arhiepiscopul Irineu Pop” Alba-Iulia (2018-2019).

¹ Rezultatele acestui program istoriografic sunt cuantificate atât prin studiile publicate de cercetători precum Mircea-Gheorghe Abrudan, Iuliu-Marius Morariu, Diana-Maria Dăian sau Mihai-Octavian Groza (a se vedea: Mircea-Gheorghe Abrudan, „O serie de considerații referitoare la păstorirea episcopului Vasile Moga (1810-1845)”, în vol. *Diversitate culturală, realități politice și multiconfesionalism în Transilvania și Banat (secolele XVIII-XX). Cercetătorului științific gr. I dr. Dumitru Suciu la împlinirea vârstei de 70 de ani*, coordonat de Varga Attila, Iosif Marin Balog, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, p. 49-61; Mircea Gheorghe Abrudan, „Activitatea și moștenirea episcopului Vasile Moga în lumina unor documente culese din arhivele de la Viena”, în vol. *Păstori și păstorire în trecutul Bisericii noastre*, coordonat de Florin Dobrei, Cluj-Napoca/Deva, Editura Argonaut/Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, p. 439-466; Mircea Gheorghe Abrudan, „Doi mari păstori de suflute ai românilor ortodocși ardeleni în presa de la Leipzig: Vasile Moga și Andrei, baron de Şaguna”, în vol. *Misiunea parohiei și a mănăstirii într-o lume în continuă schimbare*, I, coordonat de Vasile Stanciu, Cristian Sonea, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2016, p. 431-447; Mihai-Octavian Groza, „Un arhieru uitat și epoca sa. Biserica, societate și cultură în vremea episcopului Vasile Moga (1811-1845)”, în vol. *Tinerii istorici și cercetările lor*, II, coordonat de Nicolae Dumbrăvescu, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2015, p. 37-51; Mihai-Octavian Groza, Iuliu-Marius Morariu, „Un ierarh și epoca sa. Viața și activitatea

"Sebastian Stanca, Historian of Vasile Moga's Bishopric Activity (1810-1845)," *Astra Salvensis*, VII (2019), no. 14, p. 355-361

monografia publicată, în anul 1938, de preotul Sebastian Stanca, rezultat al cercetării doctorale realizate sub îndrumarea academicianului Ioan Lupaș. Volumul, publicat sub titlul *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga (1774-1845)*, dublat de o serie de studii, articole de specialitate și broșuri (rezultat al unor conferințe), denotă conturarea unui șantier de cercetare, urmărit, într-o manieră consecventă, de preotul Sebastian Stanca până la sfârșitul vieții. Întrucât publicațiile preotului Sebastian Stanca sunt prezente din ce în ce mai rare pe rafturile marilor biblioteci, demersul nostru își propune realizarea unei scurte analize istorigrafice a cercetărilor derulate de acesta, cercetări care, pe baza documentelor inedite studiate, au demontat o serie de teorii și clișee privind perioada episcopatului mogaian.

Pentru a înțelege mai bine aplecarea preotului Sebastian Stanca asupra cercetării vieții și activității episcopului Vasile Moga, considerăm că înainte de a merge mai departe se impune trasarea câtorva repere privind bio-bibliografia acestuia. Născut la 17 octombrie 1878, la Petroșani, într-o familie cu origini în zona Sebeșului, Sebastian Stanca și-a început formația intelectuală la Gimnaziul Evanghelic din Sebeș (1890-1893), continuată la Gimnaziul Ortodox „Andrei Șaguna” din Brașov (1893-1898), la Seminarul Teologic-Pedagogic „Andreian” din Sibiu (1898-1901) și la Facultatea de Litere și Filosofie din cadrul Universității din Budapesta (1901-1907). Spirit activ, cu preocupări în diferite domenii, Sebastian Stanca a reușit, în anul 1910, să obțină titlul de doctor în filologie, pentru o lucrare dedicată lui Timotei Cipariu, dublat, mai târziu, de titlul de doctor în istorie, pentru lucrarea dedicată episcopului Vasile Moga. În anul 1907, reîntors în Transilvania, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Vulcan, de unde, în anul 1911, a fost transferat la Sebeș, mai apoi, din anul 1919, la Cluj. În paralel cu activitatea clericală, Sebastian Stanca a dezvoltat, pe plan local, la Sebeș, și o activitate politică, din calitate de susținător al grupării „tinerilor oțeliți”, coalizați în jurul lui Octavian Goga, această experiență fiind pusă, în toamna anului 1918, în folosul cauzei naționale. După momentul Marii Uniri, o parte consistentă a eforturilor sale au fost canalizate înspre administrația bisericească, acesta îndeplinind o serie de poziții cheie în cadrul Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului. S-a stins din viață la 9 noiembrie 1947, fiind înhumat în cimitirul central din Sibiu.²

Activitatea clericală, politică și administrativă a preotului Sebastian Stanca a fost dublată de cea scriitoricească, structurată pe trei paliere: **literar** (cu lucrări precum: *Pribegii. Comedie din viața meseriașilor-Sibiu*, 1910, *Bucătăreasa. Comedie într-un*

---

episcopului Vasile Moga (1774-1845) reflectate în istoriografia românească”, în vol. *Slujire și educație. Lucrările Simpozionului Internațional: Caransebeș, 9-10 mai 2016*, coordonat de Daniel Aron Alic, Cluj-Napoca/Caransebeș, Presa Universitară Clujeană/Editura Episcopiei Caransebeșului, 2016, p. 652-666; Mihai-Octavian Groza, Iuliu-Marius Morariu, Diana-Maria Dăian, „A Hierarch and his Age. The Life and the Activity of Bishop Vasile Moga (1774-1845) as reflected in the Romanian Historiography”, în *Astra Salvensis*, VI (2018), nr. 11, p. 75-92), cât și printr-un supliment al anuarului „Astra Sabesiensis”, publicat în anul 2017.

² Mihai-Octavian Groza, „Un cleric-cărturar uitat. Protopop stavrofor Sebastian Stanca”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, p. 85-93; Mihai-Octavian Groza, „Sebastian Stanca (1878-1947): un cleric-cărturar din Sebeșul de altădată. Medalion bio-bibliografic”, în vol. *Sebastian Stanca (1878-1947). Un cleric cărturar din Sebeșul de altădată*, coordonat de Mihai-Octavian Groza, Gabriela-Margareta Nisipeanu, Iuliu-Marius Morariu, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2016, p. 51-71.

act-Braşov, 1911, *Lege nouă. Comedie într-un act*-Sibiu, 1933), **religios** (cu lucrări precum: *Pocăiții. Studiu pentru combaterea sectei pocăiților*-Sibiu, 1913, *Pâinea vieții. Carte de rugăciuni pentru toți creștinii*-Cluj, 1923) și **istoric** (cu lucrări precum: *Biserica Ortodoxă din Sebeș*-Cluj, 1928, *Mănăstirea de la Râpa Râmețului: 1486-1827*-Cluj, 1936, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga (1774-1845)*-Cluj, 1938). La acestea se mai pot adăuga atât conferințele susținute cu varii ocazii, de cele mai multe ori finalizate prin publicarea textului (*Gheorghe Dima: jubileul activității sale de 40 de ani*-Cluj, 1922, *Carmen Saeculare: preoțimea română din Ardeal în slujba idealului național*-Cluj, 1927), cât și colaborările sale la principalele periodice ale vremii („Telegraful Român”, „Luceafărul”, „Țara Noastră”, „Revista Teologică”, „Tribuna”, „Anuarul Institutului de Istorie Națională” etc.).³

Stabilit la Cluj, Sebastian Stanca și-a concentrat o bună parte a cercetărilor înspre perioada episcopatului mogaian, care a și devenit subiectul tezei sale de doctorat, susținută la Universitatea „Regele Ferdinand I”, sub îndrumarea lui Ioan Lupaș.⁴ Încă din anii studenției, de pe vremea când se puneau bazele gazetei „Luceafărul”, Sebastian Stanca a legat o colaborare strânsă cu viitorul academician Ioan Lupaș, sub influența căruia și-a îndreptat atenția înspre cercetarea vieții și activității episcopului Vasile Moga. Ioan Lupaș a fost cel care, prin intermediul lucrărilor publicate, a deschis calea spre reevaluarea activității episcopului Vasile Moga,⁵ direcție continuată și, am îndrăzni să afirmăm, desăvârșită de Sebastian Stanca. Pe de altă parte, această preocupare poate fi pusă și pe seama factorului emoțional-afectiv, având în vedere cei opt ani petrecuți de Sebastian Stanca la Sebeș, în calitate de preot paroh al bisericii ridicate cu sprijinul episcopului Vasile Moga în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Biserica „Învierea Domnului” Sebeș).

Primele rezultate ale cercetărilor derulate de Sebastian Stanca au început să fie publicate răzleț, în paginile periodicelor bisericești, uneori nesemnate, dar care, prin comparație cu alte materiale studiate, au putut fi atribuite acestuia. Acesta a fost cazul articolului „Un circular al episcopului Vasile Moga”, publicat în primul număr al revistei „Renașterea”, prin intermediul căruia a fost recuperat un pasaj dintr-o circulară emisă în anul 1814, copiată și păstrată de protopopul Ioan Popoviciu din Mănăștur, referitor la încurajarea frecventării școlilor confesionale de către copiii românilor.⁶ Pe aceeași linie, în anul 1925, în paginile „Revistei Teologice”, Sebastian Stanca a publicat studiul „O judecată dreaptă la 1819”, în cadrul căruia a valorificat două documente păstrate în arhiva orașului Sebeș referitoare la intervenția episcopului Vasile Moga pentru reabilitarea preotului Isaia Călbează din Ferihaz (astăzi Albești, județul Mureș).⁷

³ Pentru mai multe detalii, a se vedea: Iuliu-Marius Morariu, Gabriela-Margareta Nisipeanu, „Sebastian Stanca: bibliografie selectivă”, în vol. *Sebastian Stanca (1878-1947). Un cleric cărturar din Sebeșul de altădată*, p. 13-33.

⁴ Mircea-Gheorghe Abrudan, „Pr. dr. Sebastian Stanca (1878-1947): medalion biografic”, în *Calendarul Renașterea*, I (2019), p. 261.

⁵ Mihai-Octavian Groza, „Viața și activitatea episcopului Vasile Moga (1774-1845) reflectate în istoriografia românească”, în *Astra Sabesiensis*, supliment număr 1 (2017), p. 58.

⁶ ***, „Un circular al episcopului Vasile Moga”, în *Renașterea*, I (1923), nr. 1, p. 3-4.

⁷ Sebastian Stanca, „O judecată dreaptă la 1819”, în *Revista Teologică*, XV (1925), nr. 1925, p. 214-216.

"Sebastian Stanca, Historian of Vasile Moga's Bishopric Activity (1810-1845)," *Astra Sabensis*, VII (2019), no. 14, p. 355-361

În anul 1927, în paginile aceleiași reviste „Renașterea”, a fost publicat, nesemnlat, studiul „Învățătura teologică a episcopului Vasile Moga”, elaborat de Sebastian Stanca, redactorul responsabil al publicației (inclusiv parțial și în viitoarea teză de doctorat). Sintetizând eforturile episcopului Vasile Moga de susținere și încurajare a studiilor teologice, prin organizarea unui curs de șase luni pentru pregătirea viitorilor preoți, Sebastian Stanca a surprins primele reușite ale ierarhului în acest sector, prin tipărirea unui manual de teologie morală (*Învățătura teologică despre năvurile și datorile oamenilor creștini*, 1820), întrebuințat, în manuscris, încă din 1815 de profesorul Ioan Moga. Ba mai mult, pe baza analizei de conținut a manuscrisului lucrării și a numeroaselor trimiteri referitoare la principiile morale ale poporului român, Sebastian Stanca a reușit să demonstreze că aceasta nu a fost o traducere, ci o prelucrare a unei lucrări germane sau latine⁸ (realitate confirmată, mai târziu, și de părintele academician Mircea Păcurariu, care a atribuit paternitatea acestui demers profesorului Ioan Moga).⁹ Comparând stilul și sintaxa frazelor utilizate de acest manual, cu cele întâlnite în documentele elaborate de episcopul Vasile Moga, Sebastian Stanca a ajuns la concluzia că acesta ar fi putut fi elaborat chiar de către ierarh.¹⁰

Un an mai târziu, în anul 1928, Sebastian Stanca a publicat, sub titlul *Biserica Ortodoxă din Sebeș*, o mică monografie a bisericii ctitorite de episcopul Vasile Moga la Sebeș (cunoscută azi drept Biserica „Învierea Domnului” Sebeș).¹¹ Pe baza materialului arhivistic și documentar consultat (protocoalele bisericii, însemnările lăsate de preoți pe cărțile bisericești, arhiva Guberniului), acesta a reușit să sublinieze eforturile depuse de episcopul Vasile Moga pentru obținerea aprobărilor necesare ridicării lăcașului de cult, mai apoi pentru susținerea financiară a șantierului bisericii. Astfel, din lucrarea amintită aflăm că încă de la începerea colectelor pentru zidirea bisericii, episcopul Vasile Moga a donat suma de 1000 de florini (la care, în 1820, s-au mai adăugat încă 1000), dimpreună cu sumele colectate din Orăștie, Săliște, Căstău și Hunedoara (465 florini) și a negociat cu autoritățile locale pentru transmiterea cererilor de concesiune a lucrărilor de zidire către Guberniu, iar mai apoi, prin intermediul memoriilor și petițiilor, a solicitat acordarea unui sprijin financiar din casa alodială și veniturile încasate de morile orașului (deschizând ceea ce istoriografia locală numește „procesul morilor”).¹² Deși, aparent, monografia trece drept o lucrare de popularizare, aceasta reprezintă rodul cercetărilor sistematice desfășurate de Sebastian Stanca în arhivele din Sebeș și Cluj, în urma cărora au fost scoase la lumină și prezervate pentru posteritate o serie de episoade și momente referitoare la contribuția episcopului Vasile Moga la edificarea Bisericii „Învierea Domnului” din Sebeș, edificiu care, încă din momentul sfințirii, la 21 octombrie 1828, poartă acest hram, în memoria tinerilor „canceliști crăiești” Ioan și

⁸ ***, „Învățătura teologică a episcopului Vasile Moga”, în *Renașterea*, V (1927), nr. 5, p. 4-5.

⁹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române, volum III, Secolele XIX și XX*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 68.

¹⁰ ***, „Învățătura teologică a episcopului Vasile Moga”, p. 5.

¹¹ Sebastian Stanca, *Biserica Ortodoxă din Sebeș*, Cluj, Tiparul Tipografiei Eparhiale Ortodoxe Române, 1928.

¹² *Ibidem*, p. 4-8, 15-21.

Ignatie, nepoții ierarhului.¹³ Marele merit al acestei lucrări constă tocmai în faptul că oferă informații extrase din documente la care astăzi, din păcate, nu mai avem acces, din vechile inscripții de pe cărțile bisericești sau protocoale parohiale, de pe clopotele rechiziționate în anii Primului Război Mondial și prefăcute în tunuri, ori de pe monumentele funerare dispărute sau distruse.¹⁴

În același an, în paginile revistei „Societatea de Mâine”, a apărut și studiul „Gheorghe Lazăr la Sibiu”, în cuprinsul căruia Sebastian Stanca a încercat să explice adevăratele motive ale conflictului izbucnit între învățatul Gheorghe Lazăr și episcopul Vasile Moga. În opinia autorului, în spatele acestui conflict ar fi stat ambiția lui Gheorghe Lazăr de a fi ales episcop în anul 1810, aversiunea acestuia față de cel ales în scaunul chiriarhal, precum și atitudinea nonconformistă a acestuia vizavi de autoritățile provinciale, de ierarhia bisericească și de elevii săi de la școala de preoți.¹⁵ Aceleași idei au fost reluate și dezvoltate de Sebastian Stanca și în paginile unei broșuri, intitulată *Gheorghe Lazăr în Sibiu*, publicată în anul 1934.¹⁶

O atenție specială a fost acordată propagandei greco-catolice desfășurate în timpul episcopului Vasile Moga în zona Munților Apuseni (prin decretul de numire, datat 21 decembrie 1810, acestuia i-au fost impuse 19 restricții, printre care și neamestecul în problema „[...] creșterii și lățirii religiei unite”),¹⁷ cu accent pe misiunea protopopului de Bistra, Alexandru Șterca-Șuluțiu. Astfel, au luat naștere o serie de studii și articole privind desfășurarea propagandei greco-catolice în localitățile Peleş, Valea Verde,¹⁸ Corna,¹⁹ Șard,²⁰ Cărpiniș²¹ sau Roșia.²²

După cum afirmam în rândurile de mai sus, anul 1938 a reprezentat anul publicării lucrării *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga (1774-1845)*, rezultatul cercetării doctorale desfășurate de Sebastian Stanca. Lucrarea a pornit de la considerentul că o serie de istorici de prestigiu (precum Nicolae Popea, Ilarion Pușcariu, Gheorghe Bogdan-Duică, Nicolae Iorga etc.), care s-au ocupat de perioada păstoririi episcopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna, au blamat personalitatea și activitatea desfășurată de predecesorul acestuia, Vasile Moga. Din

¹³ *Ibidem*, p. 20.

¹⁴ Mihai-Octavian Groza, „Sebastian Stanca, istoric al Bisericii Ortodoxe din Sebeș”, în volumul *Sebastian Stanca (1878-1947). Un cleric cărturar din Sebeșul de altădată*, p. 166.

¹⁵ Sebastian Stanca, „Gheorghe Lazăr la Sibiu”, în *Societatea de Mâine*, V (1928), nr. 5, p. 113.

¹⁶ Sebastian Stanca, *Gheorghe Lazăr în Sibiu*, Cluj, Tiparul Tipografiei Eparhiale Ortodoxe Române, 1934.

¹⁷ Sebastian Stanca, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga (1774-1845)*, Cluj, Tipografia Eparhiei Ortodoxe Române, 1938, p. 17.

¹⁸ Sebastian Stanca, „Propaganda uniației în Munții Apuseni. Peleş-Valea Verde”, în *Renașterea*, XV (1937), nr. 37, p. 2; Sebastian Stanca, „Propaganda uniației în Munții Apuseni. Peleş-Valea Verde”, în *Renașterea*, XV (1937), nr. 38, p. 2.

¹⁹ Sebastian Stanca, „Propaganda uniației în Munții Apuseni-Corna”, în *Revista Teologică*, XXVII (1937), nr. 6, p. 213-218.

²⁰ Sebastian Stanca, „Propaganda uniației în Munții Apuseni-Șard”, în *Revista Teologică*, XXVII (1937), nr. 7-8, p. 269-272.

²¹ Sebastian Stanca, „Propaganda uniației în Munții Apuseni-Cărpiniș”, în *Revista Teologică*, XXVIII (1938), nr. 7-8, p. 336-340.

²² Sebastian Stanca, „Propaganda uniației în Munții Apuseni-Roșia”, în *Revista Teologică*, XXIX (1939), nr. 10-11, p. 412-422.

"Sebastian Stanca, Historian of Vasile Moga's Bishopric Activity (1810-1845)," *Astra Sahensis*, VII (2019), no. 14, p. 355-361

aproape în aproape, pe baza materialului arhivistic (identificat la Cluj, Sebeș sau în diferitele arhive bisericești) și a cercetărilor derulate anterior, Sebastian Stanca a reușit reabilitarea episcopului Vasile Moga, demonstrând că acesta, în limitele impuse prin diploma de investire, a pregătit, într-o bună măsură, terenul viitorului episcopat șagunian.

Prin intermediul celor 15 capitole ale lucrării, urmate de concluziile firești, Sebastian Stanca a reușit să surprindă biografia ierarhului, campania și jocurile de culise pentru alegerea acestuia, lista cu cele 19 restricții impuse prin diploma de investire (analizate pe rând), stabilirea reședinței și cumpărarea clădirii care a devenit sediu episcopal, organizarea cursurilor de preoți și învățători, activitatea pastorală, școlară, politico-națională, relația cu Biserica Greco-Catolică din Transilvania, conflictele cu Gheorghe Lazăr, precum și relațiile cu sașii (îndeosebi cu cei din orașul Sebeș).²³ Pe baza registrelor parohiale, Sebastian Stanca a reușit să refacă inclusiv genealogia familiei episcopului Vasile Moga, genealogie prezentată sub forma unor tabele în ultima parte a lucrării.

Lucrarea menționată rămâne, până în zilele noastre, o lucrare de referință, prima, singura și cea mai complexă analiză a vieții și activității episcopului Vasile Moga, bazată pe un bogat material arhivistic la care, în parte, astăzi nu mai avem acces. Încă din momentul publicării, aceasta a fost remarcată de comunitatea științifică și a trezit un val de reacții pozitive, cea mai notabilă fiind cea a istoricului Nicolae Iorga care, în paginile „Revistei Istorică”, a publicat o recenzie laudativă,²⁴ exclamând: „Bravo părinte Stanca! Bine că s-a lămurit odată povestea cu Vasile Moga!”²⁵ Cu toate acestea, lucrarea are un caracter biografic, Sebastian Stanca insistând asupra vieții și activității episcopului Vasile Moga și mai puțin pe realitățile instituționale, organizarea episcopiei, relația cu protopopiatele și parohiile, aspecte care au rămas până în zilele noastre cvasi-cunoscute.

În contextul omagierii mitropolitului Nicolae Bălan, la aniversarea celor 20 de ani de păstorie, printr-un volum special, Sebastian Stanca a publicat un ultim material în cadrul căruia se regăsesc trimiteri la episcopatul mogaian. Intitulat „Graiul antimiselor”, articolul avut în vedere prezenta o serie de trimiteri la antimisele imprimate de episcopul Vasile Moga în anii 1815, 1829 și 1837, care conțineau titulatura de „[...] pravoslavnîc episcop al Marelui Principat al Ardealului”.²⁶ Acesta este un aspect mai puțin dezbătut de autorul studiului, însă demonstrează că în condițiile în care documentele oficiale erau semnate de episcopul Vasile Moga cu titulatura de „episcop de legea grecească al neuniților din Ardeal”, documentele interne,

---

²³ Sebastian Stanca, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga (1774-1845)*.

²⁴ Nicolae Iorga, „Sebastian Stanca, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga (1774-1845)*, Cluj, Tipografia Eparhiei Ortodoxe Române, 1938, 125 p.”, în *Revista Istorică*, XV (1939), p. 279-280.

²⁵ Ioan Băndean, „Protopop stavrofor doctor Sebastian Stanca (1878-1947). Contribuția sa la cunoașterea istoriei bisericii transilvane și la reînființarea Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului”, în *Mitropolia Ardealului*, XXXI (1986), nr. 5, 1986, p. 62-63.

²⁶ Sebastian Stanca, „Graiul antimiselor”, în volumul *Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului la douăzeci de ani de arhipăstorie*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1940, p. 721.

adresate direct preoților și comunității păstorite au încercat să păstreze și să sublinieze apartenența la Biserica Ortodoxă.²⁷

Pe lângă toate acestea, cunoscând îndeaproape arhiva Protopopiatului Ortodox Sebeș, Sebastian Stanca s-a aplecat și asupra cercetării urmelor documentare referitoare la așa-numitul „proces al morilor”, intentat primăriei și comunității germane a Sebeșului pentru egala îndreptățire asupra veniturilor morilor, urme lăsate atât de episcopul Vasile Moga, cât și de nepotul acestuia, profesorul Ioan Moga.²⁸ Sub atenta îndrumare a istoricului Ioan Lupaș, aceste documente de mare preț pentru istoria Sebeșului, au fost duse la Cluj, prelucrate, inventariate, traduse, corelate cu alte documente și pregătite pentru publicare, dovadă schimbul epistolar dintre Sebastian Stanca și protopopul Sergiu Medean: „[...] Eu după ce am venit aici, am studiat chestia împreună cu Lupaș. Actele câte le-am găsit la Sebeș sunt la noi și le-am întregit cu alte acte aflate în arhivele de aici [...] am prelucrat materialul astfel încât a ieșit o carte voluminoasă. Lucrarea e aproape gata și se va publica în curând împreună cu toate documentele de către Institutul de Istorie Națională din Cluj de sub conducerea lui Lupaș. Astfel, că va ieși o carte de mare preț nu numai pentru sebeșeni, ci și pentru istoria românilor din pământul crăiesc. Eu am pertractat această chestie cu Lupaș încă de pe vremea când eram în Sebeș”.²⁹ Din motive care ne scapă, lucrarea îngrijită de Sebastian Stanca și Ioan Lupaș nu a mai văzut lumina tiparului, ba chiar și-a pierdut urma, documentele referitoare la acest capitol din activitatea episcopului Vasile Moga, păstrate parțial în colecțiile Arhivelor Naționale (Serviciul Județean Alba), așteptând și astăzi să fie recuperate și valorificate.

Materialele analizate în rândurile de mai sus demonstrează faptul că preotul Sebastian Stanca, implicat atât în administrația bisericească, în activitatea clericală, gazetărească și culturală, aplecat asupra unor teme diferite de cercetare sau asupra creațiilor literare, a urmărit, într-o manieră consecventă șantierul de cercetare dedicat episcopului Vasile Moga. Am îndrăzni chiar să afirmăm că, dincolo de meritele obținute pe tărâm bisericesc, preocupările sale privind viața și activitatea episcopului Vasile Moga l-au consacrat și l-au așezat în galeria marilor istorici ai Bisericii Ortodoxe Române, dovadă articolele, studiile și volumele de specialitate publicate ulterior care au pornit, inevitabil, de la rezultatele cercetărilor sale.

---

²⁷ Pavel Cherescu, „Antimisele din colecția Muzeului Arhiepiscopiei Sibiului. Studiu istorico-liturgic”, în volumul *Contribuții la studiul istoriei Bisericii Ortodoxe Române (secolele XVIII-XIX)*, editat de Pavel Cherescu, Oradea, Editura Adsumus, 2001, p. 94; Mircea-Gheorghe Abrudan, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire. Evoluție istorică și relații confesionale*, Sibiu/Cluj-Napoca, Editura Andreiana/Presă Universitară Clujeană, 2015, pp. 462-463.

²⁸ Pentru mai multe detalii, a se vedea: Mihai-Octavian Groza, „Un document inedit despre implicarea episcopului Vasile Moga în „procesul morilor” din Sebeș”, în volumul *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, XII, coordonat de Doru Sinaci, Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2017, pp. 263-277.

²⁹ Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale, *Fond Parohia Ortodoxă Sebeș*, număr inventar 1472, document 1/1842 („Acte referitoare la procesul morilor din Sebeș între români și sași”), f. 1.

"Sebastian Stanca, Historian of Vasile Moga's Bishopric Activity (1810-1845)," *Astra
Salvensis*, VII (2019), no. 14, p. 355-361